

Gjerdrumsokninger på ferietur 1950.

I 1950 var det gått 5 år siden andre verdenskrig var slutt. Samfunnsforholdene var i ferd med å normaliseres, sjøl om mange varer fortsatt var rasjonert. Svært få hadde bil, for det var både dyrt og vanskelig å få tillatelse til kjøp. Men folk hadde jo sommerferie. Ferieloven av 1947 hadde gitt arbeidstakere rett til 3 ukers betalt ferie. Det var naturligvis et ønske for mange å komme vekk litt og se andre landsdeler. Så hvordan fikk en til noe slikt på en måte som gjorde at helt vanlige folk kunne få tid og anledning?

I Romerikes Blad 26. sept. 1950 sto en lang og innholdsrik reisebeskrivelse om en busslast med gjerdrumsokninger som dro på tur for å se Vestlandet. Artikkelen var signert E.B. Hvem E.B. var veit jeg ikke, sjøl om det går an å ha mistanker. E.B. var i hvert fall med på turen. Reisebeskrivelsen vitner om gode kunnskaper i både historie og geografi. Den er dessuten godt skrevet. Innledningen er slik:

«I likhet med i fjor dro vi også i år avgårde med en av Lamberts biler. Lambert, spør De kanskje? Hvem er Lambert? Lambert, det er bare Lambert det. Det finnes nemlig bare en med det navnet i Gjerdrum. Bileier og kjent av alle her. Som sjåfører hadde vi vår fast engasjerte Hans Sand.»

Skribenten sikter her til rutebileier Lambert Gustavsson og en av hans ansatte sjåfører Hans Sand. Lambert hadde startet sjåførkarrieren som mjølketransportør for Åmotmeieriet med egen lastebil i 1924. Åmotmeieriet flyttet i 1930 500 meter lenger nord til nytt lokale tett inntil Vestbykrysset. Her bygde etter hvert Lambert seg villa og hadde base for transportvirksomheten.

Lambert Gustavsen, Gjerdrum.

Fra 1928 hadde mjølkeleverandørene rett til å sitte på med mjølkebil mot betaling. Ikke rart at Lambert fikk en ide om å utvide virksomheten til også å omfatte ordinær rutebiltransport med passasjerer til Ankertorget i Oslo; noe som igjen førte til at han måtte ansette sjåfører til et voksende transportbehov ut gjennom 1930-, -40 og 50-tallet. Dette kunne igjen utvides til et tilbud om turbilkjøring, noe busselskapet også holdt på med gjennom hele 1950-tallet. I 1960 gikk Lamberts rutebiler inn i overbygget Romerike Busstrafikk As. Da ble det nok slutt på den helt lokale organiseringen av bussturer fra Vestbykrysset. (Du finner en egen artikkel om Lambert på historielagets hjemmeside.)

Tvers over veien for meieriet lå P. Ø. Røses landhandel. Også Hans Sand skulle etter hvert bli boende på Vestby etter at han ble gift med landhandlerens eldste datter Margit. De fleste husene i den lille husklynga på sørsida av Vestbytoppen er boliger Lamberts sjåfører bygde. Foruten Sand-villaen var det Sørums-villaen, Benstu'-villaen og Losby-villaen. I tillegg til kommer Rud-villaen; huset til lærer Ole Rud på Vestbyskolen. Sånn snakker vi her i Vestbygda fortsatt om disse husene.

Lambert hadde nok ingen egen turistbuss, så her ble det brukt en ordinær buss med plass til rundt 25 passasjerer. Komforten har kanskje ikke vært all verden etter dagens standard. Harde seter, litt stiv fjæring og ikke noe «high-tec» klimaanlegg. Men tur ble det, og ruta de fulgte er i hovedsak den samme som folk i dag bruker når de vil oppleve Vestlandet.

Hans Sand foran bussen under tur forbi Utvik i Nordfjord 1959. (Bilde utlånt av Ingrid Aksdal.)

Turen gikk først opp Gudbrandsdalen til Dombås. Deretter over til Lesja der de stoppet på den gamle skysstasjonen på Stuguflåten ved Bjorli. Det står ikke eksplisitt i beskrivelsen, men det må være her reisefølget har hatt sin første overnatting. Neste dag gikk turen ned Romsdalen, og de lot seg imponere både av Trolltindene, rikt jordbruk i dalbotnen og ingeniørverk i veg- og jernbanebroene.

De tar så sørover og kjører opp Trollstegveien «...og det begynner å gå kaldt ned over ryggen til noen hver bare ved tanken på denne oppstigning som vi hadde hørt så meget om. Plutselig er vi der; vi tar fatt på oppstigningen. Den eneste som ikke har betenkeligheter er Hans, sjåføren. Han er som alltid kald og stø, men bilen vi bruker har altfor liten sving, så han må rygge både en og to ganger i svingene for å få lurt bilen igjennom, og det greide han med bravur...»

Etter Trollstigen tar de vegen ned Valldalen, og herfra ferge innover Norddalsfjorden, Sunnlyvsfjorden og så Geirangerfjorden; en tur som varer 3 ½ time. «-og hvilke storslagne panorama vi får se på denne turen! De kan i hvert fall ikke beskrives av meg, og derfor vil jeg anbefale alle: Sørg for å få se det med egne øyne!» På ferga er det høytaleranlegg, og en guide forteller om hvilke steder de ser, og det fortelles dramatiske historier om snøskred og kullseilinger på fjorden.

Artikkelforfatteren lar seg fascinere av høydegårdene han ser langs Sunnmørsfjordene, og han grubler på hvordan livet er på de veglause plassene på hyller høyt over fjorden. Dette er i riket til våre dagers Oddgeir Bruaset, som har lagd mange TV-program om livet på disse stedene «der ingen skulle tru...». Forskjellen er at da gjerdrumssokningene før forbi i 1950, var omtrent alle disse gårdene fortsatt bebodd og i full drift. «Vi sletteboere som ser dette for første gang spør uvilkårlig oss selv: Hvordan kan noen finne på å slå seg til midt oppe i fjellura? For en umenneskelig kamp for eksistensen.»

Reisefølget overnattet så på hotell i Geiranger, og dro neste dag videre opp de bratte liene mot Djupvasshytta. Allerede i 1939 var det åpnet en privat veistrekning opp til Dalsnibba (1476 moh.). Også opp hit opp la bussen i veg. Det var klart vær og fantastisk utsikt fra toppen. Men det var også en sur, kald vind som var så sterk at panseret blåste av bussen.

Så gikk turen videre til Lom og deretter oppover Bøverdalen mens de leita etter et sted å overnatte. Været hadde nå slått om. Det regnet og det ble etter hvert mørkt. De var bl.a. innom Lom Turisthotell, Bøvertun Hotell og Elvesæter Hotell. Overalt var det fullt belegg; bl.a. pga. det dårlige været. Dette betyr at reisefølget ikke hadde bestilt overnatting på forhånd, men tok sjansen på å finne noe når det

passet å stoppe. Tanken hadde jo vært å kjøre over fjellet dagen etter, slik at de skulle få muligheten til å se fjelltoppene innover i Jotunheimen. Så hva skulle de nå gjøre?

Utrulig nok la bussen utpå kvelden i stedet i veg over Sognefjellet i håp om å få overnatting på hotellet på Turtagrø i Luster. Men det viste seg å være fullt hus også der. På Turtagrø var likevel hotellverten behjelpelig og ringte ned til hotellet i Skjolden innerst i Lusterfjorden. Der var det ledige rom. Det betød at bussen måtte kjøre ned den glatte, svingete og bratte nedstigningen fra Turtagrø til Fortun i mørket. Men slik ble det, og de kom velberget fram. E.B. opplevde denne kveldsturen som nokså dramatisk. Da kan en jo tenke hvordan sjåføren Hans Sand må ha opplevd turen. I alle fall må vi tru han var ganske utslitt da de gikk til ro for natta.

Dagen etter var det igjen blå himmel og flott vær. E.B. beskriver i blomstrende ord turen utover langs Lusterfjorden, og ikke minst dagens kommunesenter Gaupne i den nå sammenslåtte storkommunen Luster. De kjører forbi Hafslø og er innom Sogndalsfjøra, før de ferjer over sundet ved Barsnesfjorden, og kommer til Kaupanger. Herfra tar de ferge inn til Lærdalsøyra. Langs Lærdalselva ser de laksefiskerne i aksjon før de stopper og ser på stavkjerka på Borgund. På garden Eggum litt lenger opp i dalen får de overnatting på hytter. Disse hyttene hadde eieren satt opp allerede i 1929 for å tjene penger på turister. Hyttene er ifølge gardens hjemmesider fortsatt i bruk til samme formål.

Her kjører bussen inn på ferja i Kaupanger under en seinere tur i 1959. (Bildet utlånt av Ingrid Aksdal.)

Siste dag dro reisefølget hjem over Filefjell, Valdres, Tonsåsen, Randsfjorden, Hadeland og Nittedal. Turen hadde da vart i 5 dager med 4 overnattinger. Det står ikke eksplisitt i E.B.s reisebeskrivelse, men mye tyder på følget hadde med seg mye av maten de trengte, og at de under veis hadde flere «nistestopp». Dessuten var det som følgende sitat viser, sjølberging: *«På slike turer hører naturligvis ørretfiske med til programmet. Vi hadde sikret oss et par av Romerikes aller beste fiskere. Og jeg skal hilse og si at i de vann som disse to herjet, bør det snarest settes ut fiskeyngel, for de gjorde rent bord der se for fram. Ja, riktignok er ørret delikatess, men vi ble så blaserte og forventde av all denne ørreten til all mål, så vi ønsket oss mange ganger en ramsalt spekesild til avveksling i kosten!»*

Epilog.

Jeg har snakket med to av Vestbygdas eldre som har vært med på turer med Lamberts busser på 1950-tallet:

Gudmund Vamsæter (f.1937) har vært med på i alle fall to tilsvarende bussturer, men ikke den som er beskrevet over, og heller ikke med mer enn to overnattinger. Han sier at mange i lokalmiljøet så på disse turene som den muligheten de hadde for å komme rundt og se landskap de ellers bare hørte om. Gudmund bekrefter at Hans Sand var den faste sjåføren på denne typen turer. Han mener også at turoppdrag kunne ha en viss betydning for økonomien i Lambert Gustavssons busselskap, for folk måtte jo betale for turen. Gudmund kan også undertegne på hvor skummelt en passasjer fra flatbygdene følte det var når bussen ga seg i kast med hårnålssvingene på Vestlandet. Sjøl husker han en tur ned Måbødalen der bussen måtte rygge i svingene, slik at de som satt bak bakhjulene liksom ble hengende i lause lufta utover stupet.

Til venstre: Lambert fotografert foran bussen sin på Vestby en gang å 1930-tallet sammen med Gudmund Vamsæters far Anders. (Bildet er hentet fra bygdeboka bind 4.) Til høyre: Lamberts buss på veg ned fra Gaularfjell under en tur i 1959. (Bildet er utlånt av Ingrid Aksdal.)

Ingrid Aksdal (f. 1928), som fylte 95 år i sommer, har vært med på mange av bussturene på 1950-tallet, men heller ikke hun var med på turen i 1950. Hun kan huske turer med reisemål både til Bergen, Trondheim og Telemark. Hun forteller at det var Hans Sand som planla turene og hvor reiseruta skulle gå. Lambert stilte bare bussen til disposisjon. Kunngjøring av reisemål og påmelding ble i stor grad ordnet ved å prate med Hans på rutebussen, eller evt. ved å melde ifra på butikken til svigerfar Per Ø. Røse på Vestby. Hans la opp turene slik at de normalt kjørte rundt 20-25 mil daglig. Han hadde nok en ide om omtrent hvor de skulle overnatte, men ingenting var avtalt. Fant de et hus med «rom ledig» eller et sted med 2-3 campinghytter, kunne det hende de stoppet for å ta en overnatting. -For noen av turdeltakerne hadde råd til å betale litt for ei seng, mens andre hadde med seg telt for å spare penger. Ofte lå det også folk i bussen, og Ingrid sier at Hans Sand forbeholdt seg baksetet. Dette da under forutsetning av at ikke fru Margit var med på turen, for da leide de rom.

Til venstre: Familien Sand under overnatting Kinsarvik 1958. Hans, Liv og Margit. Til høyre: Familien Aksdal telter under bussturen i 1958. Einar, Jan og Ingrid. Bildet er fra Eidsfjord. (Bildene er utlånt av Ingrid Aksdal.)

Ingrid sier mange hadde med seg mat hjemmefra på turen; f.eks. brød, poteter og hermetikk. De rastet underveis og fant da fram primuser og kokte kaffe. En del av turopplegget var også at dagens etappe var unnagjort til fire-halvfemtida om kvelden, slik at de kunne rekke åpningstida til stedets landhandel for evt. å kjøpe noe til middagsmat. Ingrid bekrefter også fising underveis, og sier at sjåføren var av de ivrigste fiskerne. Hans Sand huskes dessuten som en habil trekkspiller. På tur hadde han med seg trekkspillet sitt, og underholdt innimellom turfølget om kveldene.

En spesiell tur husker Ingrid ekstra godt. Det var sommeren 1953. Ingrids bror Edvin hadde spandert tur til Telemark på Ingrids mor. 200 kroner kostet reisa. Hans Sand maste stadig på at også Ingrid måtte bli med. Men Ingrid hadde ikke penger. Hun sa at hun nok hadde fryktelig lyst, men at hun måtte bli hjemme. Dagen før turen stopper Hans Sand bussen utafor huset og snakker på nytt med Ingrid. «Jeg skal legge ut for turen for deg jeg, Ingrid. Så kan du tilbakebetale seinere», sier han. Da bråbestemmer Ingrid seg for å bli med likevel.

Under turen overnatter de på Edland, som er ei grend i Vinje nedafor Haukelifjell. Ingrid og flere andre har lyst på litt moro, og de spør om det kanskje er lørdagsdans eller fest noe sted i nærheten? Jada, det er dans på bygdehuset får de til svar. Ingrid, Margit Sand, Asta Nilen, Reidun Hvam og et par andre blir med. På festen dukker det også opp en kar fra Jæren. Han har sommerjobb på Haukeliseter og passer bl.a. bensinpumpene. Han forteller at han n har haika ned fra Haukeliseter på dans. Så blir det til at han og Ingrid kommer i prat og danser og hygger seg. Hvem dette var? Joda. Dette var Einar Aksdal, som Ingrid skulle komme til å gifte seg med året etter.

Slik har altså Lamberts turbuss vært med knytte nærkontakt mellom Jæren og Romerike. «Detta behøver du vel ikke akkurat å skrive om», sier Ingrid. «Jo», sier jeg. «Dette er ei veldig morsom historie og ikke noe å være flau for. Dessuten var det vel ei hel busslast med gjerdrumsokninger som veit at du fikk kjæreste akkurat den kvelden.»

Østre Åmot august 2023

Tor Laache